Úvod

V období dualizmu, ktoré sa datuje od rakúsko-uhorského vyrovnania v roku 1867 po koniec prvej svetovej vojny, panovala v uhorskom sneme pomerne vyrovnaná situácia, pričom najdynamickejším prvkom súdobého vnútropolitického života Uhorska boli nesporne národnostnopolitické zápasy v nemaďarských regiónoch. Za predmet nášho skúmania sme si vybrali otázku, ku ktorej nemožno pristupovať s požiadavkou vecnosti ako k nejakému predurčenému, osudovému problému, lebo národné otázky v Rakúsko-Uhorsku, ako aj v ostatných monarchiách východo-stredoeurópskeho priestoru sú často vďaka staročia fixovaným historickým kódom nedešifrovateľne komplikované.

K historickej realite uhorských národnostných otázok v období dualizmu sa priblížime iba vtedy, ak budeme ich rámce a obsah interpretovať ako zápas a vzájomný vplyv maďarských a nemaďarských, vládnych a národnostných, centrálnych a regionálnych, resp. – použijúc pojem Oszkára Jásziho – centrifugálnych a centripetálnych faktorov. Medzi týmito národnostnými otázkami v poslednej tretine 19. a na začiatku 20. storočia predstavuje „slovenská otázka" nadmieru členitú historickú problematiku. Jej obsahom je rozvoj slovenskej národnej spoločnosti v Hornom Uhorsku, respektíve hornouhorského regiónu, ako aj prístup vládnej politiky k tejto otázke a jej spoločenské hodnotenie. Odborné obnaženie tejto problematiky sťažuje fakt, že perióda slovenského národného vývinu v rokoch 1867–1918 nepatrila iba k realite Uhorska, ale pre svoju nespracovanosť sa stala tvrdohlavo ďalej žijúcim, naďalej pôsobiacim komponentom slovensko-maďarských nedorozumení, diskusií o národe a predsudkov v 20. storočí, pričom tieto komponenty boli ideologicky podfarbené buď komplexom z Trianonu, alebo založením československého štátu.[1]

V duchu súčasnej terminológie žil na území Uhorska bez Chorvátska okrem maďarského národa ešte jeden národ, a to slovenský, a štyri väčšie národné menšiny, a to uhorskí a sedmohradskí Rumuni, Nemci, Rusíni a Srbi. (Porov. s tabuľkou č. 1 v prílohe!) Maďarská historiografia používa na základe dobového úzu na označenie nemaďarských národných zoskupení pojem *národnosť*.[2] Tento pojem je problematickejší iba v prípade Slovákov. V období po rakúsko-uhorskom vyrovnaní bolo totiž slovenské národné spoločenstvo skutočne menšinovým národným spoločenstvom, ktoré nemalo vlastnú štátnosť: od polovice 19. storočia používalo jednotnú literárnu jazykovú normu, žilo na kompaktnom jazykovom území a napriek nepriaznivým okolnostiam vytvorilo v národnej

[1]Medzi dobovými uhorskými dielami zaoberajúcimi sa slovenskou otázkou zaujíma z hľadiska hĺbky poznatkov a kvality spracovania popredné miesto STEIER, LAJOS: A tót kérdés. I. A tót nemzetiségi mozgalom fejlődésének története (Slovenská otázka. I. Dejiny slovenského národnostného hnutia). Liptovský Svätý Mikuláš 1912, ako aj významné dielo OSZKÁRA JÁSZIHO A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés (Vznik národných štátov a národnostná otázka). Budapest 1912, ktoré zhrnulo históriu národností.

[2]Dobové chápanie národa najhutnejšie sformuloval Kossuth: „Národ je samotný štát; národnosť je v štáte." Podľa Lajosa Kossutha teda všetci občania žijúci v uhorskom štáte tvorili národ, ktorý sa v rámci štátu delí podľa jazykov a kultúr na rôzne národnosti. Kossuth Lajos Iratai (Spisy Lajosa Kossutha). Zv. VII. Historické štúdie. Budapest 1890, s. 372.

sfére jednotnú a hierarchizovanú štruktúru, pričom postupne eliminovalo náboženské (katolícke-evanjelické), respektíve regionálne (východné-západné) konflikty, rozdiely.

Novodobý občiansky slovenský národný vývin mal mimoriadne nepriaznivú štartovaciu pozíciu, lebo šľachta slovenského pôvodu sa v prevažnej väčšine pomaďarčila a v priebehu 19. storočia sa spolu s ostatnými strednými vrstvami spoločnosti začala výrazne asimilovať aj inteligencia. Slovenskej spoločnosti zároveň chýbala akákoľvek právna autonómia. Slovenská dominancia v dištriktoch uhorskej evanjelickej cirkvi so slovenskou majoritou bola ľahko zraniteľná, resp. dala sa ovplyvniť prostredníctvom cirkevnej hierarchie. Slovenská inteligencia sa síce vždy usilovala vymedziť a mať na zreteli hranice územia so slovenskou majoritou, no rozdiely medzi etnickým „Slovenskom" a geograficko-historickým Horným Uhorskom, resp. „historickým Slovenskom", ktoré s veľkorysou priestornosťou skomponovali slovenskí „národní buditelia", vždy pôsobili v sebavnímaní Slovákov rušivo.[3]

Názvy väčšiny európskych štátov v 19. a 20. storočí vychádzajú z etnonymie väčšinového štátotvorného národa, výnimkou sú iba Rakúsko, Švajčiarsko, Island, krajiny Beneluxu a malé štáty. Aj federatívne Rusko si na konci 20. storočia ponechalo vo svojom názve meno väčšinového národa, hoci na pomenovanie postsovietskeho štátneho útvaru si podľa vzoru Veľkej Británie Spojeného kráľovstva vybralo neutrálny názov Spoločenstvo nezávislých štátov. V prípade mnohonárodnostných štátov sú neetnonymické pomenovania bezpochyby šťastnejším riešením, veď emocionálne diskusie ohľadne pomenovania československého štátu, či nedorozumenia okolo maďarského a nemaďarského názvu Uhorska dokázali, že aj samotný názov štátu sa môže ľahko stať zdrojom konfliktov. V potrianonskej maďarskej historiografii sa mnohonárodnostné Uhorské kráľovstvo spred roku 1918 vo všeobecnosti označuje ako „historické Maďarsko", aby sa takto diferencovalo od trianonského Maďarska. V slovenskom jazyku a slovenskej historiografii sa štátny útvar spred roka 1918 označuje výrazom Uhorsko a výraz Maďarsko označuje maďarský štát, ktorý vznikol po Trianone.

Pri príprave tejto dvojjazyčnej publikácie neraz vznikli v súvislosti s prekladom ťažkosti. Sčasti preto, lebo maďarská a slovenská historiografia sa líšia pri používaní historických názvov: v maďarčine sa bežne používajú tradičné (staré) názvy regiónov a miest, ležiacich na území súčasného Slovenska a ostatných susedných štátov, ktoré tvorili súčasť bývalého Uhorska, kým v slovenčine sa aj pri uvádzaní zdrojov stane, že sa použije súčasný názov, ktorý pred rokom 1918 neexistoval. Názvy Horniaky, Horné Uhorsko sa v slovenskom a maďarskom politickom a verejnosprávnom slovníku používali pred rokom 1918 rovnako, no na označenie situácie pred rokom 1918 ich dnes dôsledne používa iba maďarská historiografia. Slovenskí historici, vychádzajúc zo súčasnej situácie, používajú už iba pomenovanie Slovensko. Na prvý pohľad spôsobuje tento roz-

[3]BOKES, FRANTIŠEK: Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storočí. Turčiansky Sv. Martin 1945. O teritoriálnych otázkach slovenského národného vývinu podrobnejšie SZARKA, LÁSZLÓ: The dimensions of small nation identity: Slovakia as a nationality region of pre-1918 Hungary. In: LEMBERG, HANS – LITSCH, KAREL, PLASCHKA, RICHARD GEORG – RÁNKI, GYÖRGY *(Hg.)*: Bildungsgeschichte, Bevölkerungsgeschichte, Gesellschaftsgeschichte in den böhmischen Ländern und in Europa. Viedeň–Mníchov 1988, s. 179–190.

diel iba prekladateľské problémy, no za rozdielnou terminológiou sa skrývajú aj v mnohých aspektoch rozdielne interpretácie reálií a reality mnohonárodnostného Uhorska.

Analýzou som dospel k záveru, že v období dualizmu tvorili Uhorsko, nezávisle od verejnosprávneho členenia a župného systému, dobre vymedziteľné národné (etnické) regióny, medzi ktorými bol v každom aspekte sa najmarkantnejšie vydeľujúcim národným regiónom práve hornouhorský slovenský národný región. Tieto regióny nemali nijaké osobitné verejnoprávne postavenie či inštitúcie, no v dobových národnostnopolitických zápasoch každý počítal s ich skutočnou, v symbolickom a etnopolitickom zmysle chápanou, existenciou. Tento fakt sa odzrkadlil aj v slovenskom národnom memorande prijatom v roku 1861 v Turčianskom Svätom Martine, v ktorom zaznela požiadavka vymedziť „Hornouhorský slovenský distrikt". Národné regióny vnímali aj maďarskí politici, usmerňujúci uhorskú vládnu národnostnú politiku po roku 1867. Tejto otázke sa budeme na ďalších stranách neraz venovať.

Výrazy uhorský a maďarský sa, prirodzene, nie vždy dajú presne diferencovať, veď nech je v knihe reč o vláde, či parlamentnej politike, najčastejšie kvôli dobovej politickej prevahe prívlastku maďarský znamená aj prívlastok uhorský v etnicko-národnom zmysle vlastne maďarské inštitúcie, maďarskú politiku. Platí to aj naopak, vo verejnosprávnom aparáte, ktorý pracoval v hornouhorskom slovenskom národnom regióne, no aj na vládnych miestach, často reprezentovali maďarské národné záujmy v etnickom zmysle slovenské osoby.

Najzávažnejším problémom slovenského národného emancipačného boja bol, prirodzene, jeho nepriaznivý uhorský politický kontext, ako aj negativizmus národnostnej politiky uhorských vlád, ktorý sa zintenzívnil v poslednej tretine 19. storočia. Východiskom tohto negativizmu boli panslavistické fóbie a nárok na hegemóniu, ktorý bol pokladaný za nesporný, ako aj domnelé a skutočné privilégiá na základe zásady *primus inter pares*. Slovenská spoločnosť, ktorá nedisponovala ani najmenšou tradíciou právnej samostatnosti, bola v podstatne nevýhodnejšej situácii ako Rumuni alebo Srbi, lebo tí sa v Uhorsku utiahli za bašty cirkevnej autonómie. Keďže Slováci dlhý čas nemali nijakú oporu, ochranu v zahraničí, uhorská národnostná politika pokladala Slovákov – podobne ako Rusínov, často spolu s nimi, podobným spôsobom (napríklad Kossuthov pojem „župy so slovanskou rasou" sa vzťahoval rovnako na municípiá so slovenskou, ako aj s rusínskou majoritou) – za najslabšiu národnosť, ktorá nie je schopná viesť odboj a uplatniť svoje práva.

Nie je náhodné, že pri hodnotení rakúsko-uhorského vyrovnania, respektíve dualistického štátneho usporiadania, bola ústrednou otázkou národnostnopolitická situácia v Uhorsku. Maďarská revolučná generácia žijúca v emigrácii na čele s Kossuthom pokladala skupinu okolo Ferenca Deáka za „hrobárov Uhorska", za ľudí zodpovedných za „zrieknutie sa štátnej nezávislosti". Revolucionári z roku 1848 tvrdili, že vyrovnanie osudovo tesne zväzuje Uhorsko s habsburskou monarchiou, ktorá sa dostala na okraj prepadliska dejín a bráni zmiereniu so susednými národmi, ako aj s národnosťami žijúcimi v krajine. Kossuth viackrát ostro kritizoval predsedu uhorskej vlády grófa Gyulu Andrássyho aj v súvislosti s tým, že participoval na zmarení pokusu o rakúsko-české vyrovnanie v roku 1871.

Kossuth, ktorý svojou víziou signalizoval rozpad monarchie, poukázal na základnú dilemu uhorskej národnostnej politiky v období dualizmu. Vyrovnanie odsudzoval ako faktor, ktorý zabraňuje možnému novému štátoprávnemu usporiadaniu národov tohto

geografického priestoru, ktoré túžia po slobode: „... *kľúč k riešeniu národnostnej otázky má internacionálny charakter. Ak Uhorsko bude robiť politiku priaznivú pre autonómiu, slobodu, prípadne nezávislosť tých národov, ktorých osud prirodzene – keďže sú si rasovo príbuzné – veľmi vrelo zaujíma uhorské národnosti, netreba sa báť, že národnostná otázka v našej krajine prekročí uspokojujúce hranice; no ak uhorské národnosti zistia, že Uhorsko robí politiku, ktorá bráni autonómii, slobode, respektíve nezávislosti s nimi príbuzných národov, nedá sa na svete vymyslieť taký vnútropolitický konsenzus, ktorým by bolo možné národnostnú otázku urovnať.*"[4] Kossuth teda netvrdil menej než to, že rakúsko-uhorské vyrovnanie – so svojou oklieštenou uhorskou štátnosťou – vytvorilo v uhorskej národnostnej politike takú núdzovú situáciu, ktorá sa nedala nijakým ústupkom posunúť smerom k národnostnému vyrovnaniu.[5]

Slovenský národný vývin bol v 19. storočí viacnásobne retardovaným procesom. Svoju úlohu pri tom zohrali vnútorné náboženské spory a spory „o gramatiku" (tie sa najprv prejavovali v otázke prijatia jednotného slovenského literárneho jazyka, neskôr v súvislosti so vzťahom medzi slovenským a českým jazykom), necitlivé opatrenia viedenského dvora a uhorských vlád, ako aj maďarsko-slovenské konflikty v revolučných rokoch 1848–1849, ktoré sa na obidvoch stranách hlboko vryli do pamäti.

V našej knihe najprv objasníme ideové pozadie národnostnej problematiky, potom budeme skúmať základné spoločenské a politické tendencie slovenského národného vývinu a napokon sa pokúsime ozrejmiť vzájomné vplyvy uhorskej vládnej hornouhorskej národnostnej politiky a slovenského národného hnutia. Hoci národnostnou problematikou nami skúmaného obdobia sa dnes už zaoberá kvantitatívne rozsiahla literatúra, okrem veľmi letmých prehľadov v príslušných kapitolách slovenských historických syntetických prác až dodnes nevzniklo o tejto otázke súhrnné dielo. Z toho dôvodu vychádza naša práca okrem archívnych a knižných prameňov aj zo zhrnutia početných, no kvalitatívne rozdielnych parciálnych štúdií. Až počas prípravy a písania práce sme si jednoznačne uvedomili vskutku až hrozivý fakt, že hodnotné diela, týkajúce sa tejto často zdôrazňovanej tematiky spoločnej histórie, pripravené na jednej strane zaregistruje druhá strana iba vo veľmi výnimočných prípadoch.

Je nepochybné, že vládna národnostná politika v období dualizmu a v rámci nej najmä hornouhorská prax sa pokladá z maďarskej strany za okruh ošemetných otázok. Maďarská spoločnosť, ktorá v súčasnosti právom nadmieru citlivo reaguje na porušovanie národnostno-menšinových práv, nie je priveľmi ochotná vyrovnať sa so skľučujúcim dedičstvom polstoročia maďarského nacionalizmu, ktoré nasledovalo po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867. Navyše, aj pri spracovaní „trianonskej traumy" vo všeobecnosti obchádza vnútropolitické udalosti v rokoch 1867–1918, ktoré odčleneniu národností pred-

[4] Kossuth Lajos Iratai, c. d., s. 389.

[5] „*Vezmime už do úvahy, že spomedzi našich nemaďarských spoluobčanov musia hornouhorskí Slováci prirodzene prejavovať najväčší záujem o snahy o nezávislosť Čiech, Rumuni o nezávislosť Rumunska a Srbi Srbska, na základe toho musia s najvnútornejším uspokojením chcieť to, čo môže dosiahnutie tejto nezávislosti uľahčiť a zaručiť, pričom je nemožné nevidieť, že ak Uhorsko zaujme stanovisko a bude robiť politiku, ktorá je v súlade s týmito záujmami, dá sa národnostná otázka bez najmenších ťažkostí vyriešiť.*" KOSSUTH, LAJOS: A nemzetiségi kérdés kapcsolatban a közügyi munkálattal (Národnostná otázka v súvislosti s prácou vo verejných záležitostiach). In: Kossuth Lajos Iratai, c. d., s. 381–382.

chádzali. Súčasná maďarská spoločnosť však – napriek niekoľkým výrazným prejavom politickej hystérie a infantilizmu – viackrát potvrdila, že je schopná postaviť sa kriticky voči temnejším stránkam svojej minulosti.

Musíme pamätať na rôzne konštrukcie triedneho boja, ktoré vyplývali z odlišností medzi „pokrokovými" a „retrográdnymi" tradíciami, a na nikam nevedúce sebaklamy a falšovania histórie, ktoré v minulosti históriu amputovali. Často zaznievajúce želania typu „zabudnime na minulosť!" môžu byť z hľadiska veľkej politiky chvíľami aj žiaduce, no zabudnutie, či odsunutie minulosti nabok nikdy nemôžeme pokladať za jej spracovanie: neeliminuje sa totiž ďalšia existencia historických mýtov, predsudkov a neprijateľných manipulácií.

Pri opise prostriedkov hornouhorskej národnostnej politiky a jej obsahových ťažísk sa v prvom rade pokúsime sledovať postupné odsúvanie protirečivej činnosti maďarizačných spolkov do úzadia, ďalej postupnú diferenciáciu pojmu „panslavizmus", ktorého funkciou bolo ospravedlniť opatrenia proti slovenskému národnému hnutiu, ako aj regionálnu národnostnú politiku, ktorá sa črtala na základe pravidelných hlásení o situácii v župách.

Vo vládnej hornouhorskej národnostnej politike dominovali negatívne prístupy (policajná kontrola slovenského národného hnutia a jeho zastrašovanie a brzdenie súdnymi konaniami, procesmi, väznením), hoci aj prvé výskumy hospodárskych a spoločenských pomerov v Hornom Uhorsku dokazovali, že jediným správnym riešením by bola realizácia politiky regionálneho rozvoja, ktorá by mala na zreteli najmä kultúrne a jazykové ciele slovenského politického hnutia čoraz viac sa riadiaceho vlastnými zákonmi. Tento postup mohol v slovenskej politickej elite a prostredníctvom nej aj v širšej meštiansko-sedliackej vrstve zabrzdiť, respektíve neutralizovať tendencie oddeliť sa, odtrhnúť sa.

Teraz, o sto rokov neskôr, môže maďarský čitateľ našej knihy, najmä čitateľ patriaci k národnostnej menšine, vo viacerých prípadoch skonštatovať, že história sa, pokiaľ ide o prostriedky národnostnej politiky, jej argumenty, heslá, techniky formovania verejnej mienky o národnom štáte, opakuje. Vo väčšinových spoločenstvách sa aj dnes, rovnako ako v maďarskej spoločnosti v období dualizmu, iba sem-tam nájde niekoľko odvážnych intelektuálov. Aj v súčasnosti sa, podobne ako pred sto rokmi v kruhu maďarských politikov a inteligencie, pokladajú v slovenskej, srbskej, ukrajinskej či rumunskej spoločnosti ľudia typu Lajosa Mocsáryho a Oszkára Jásziho za „biele vrany". Ani dnes sa priveľmi nečudujeme tomu, ak najvýznamnejšie osobnosti susedných národov ochraňujú prehmaty štátneho nacionalizmu, podobne ako koncom minulého storočia pokladal vynikajúci maďarský spisovateľ Kálmán Mikszáth, ktorý často veľmi zlomyseľne komentoval maďarizačné snahy, za potrebné obrániť princíp výlučnosti štátotvorného národa voči saským poslancom zo Sedmohradska, kritizujúcim zákon z roku 1897 o výlučnom používaní maďarských miestnych názvov.[6]

[6] *„Chcú vynechať iba slovíčko »výlučne«? Och, ale sú milí! Ostatné môže zostať. Nech len vláda pomaďarčuje, myslia si, nech ju však nemusíme poslúchať. Sme priateľmi uhorskej štátnej idey, no nenechajme ju nikde výraznejšie sa prejaviť. To je od Sasov veľmi pekné. Konštatujeme, že majú (neobyčajnú) invenciu, no veľmi-veľmi ich prosíme, aby ráčili na svojom mieste ponechať aj slovíčko »výlučne«. Lebo ak ho tam nenechajú dobrovoľne, zostane tam proti ich vôli."* Mikszáth Kálmán Összes művei (Zobrané diela Kálmána Mikszátha). Zv. 86. Články a črty XXXVI. január 1897 – december 1897. Budapest 1992, s. 54.

Už aj z dôvodu rozsahu našej práce sme sa nepodujali zobraziť vplyv urbanizácie, industrializácie a všeobecných modernizačných procesov – výrazne meniacich život vo všetkých oblastiach – v hornouhorských slovenských regiónoch. Je faktom, že napríklad súčasná slovenská železničná sieť bola takmer celá vybudovaná v polstoročí po rakúsko-uhorskom vyrovnaní a že dedičstvom tohto obdobia sú aj významné prvky súčasnej mestskej štruktúry, značná časť historických budov najvýznamnejších miest, ako aj výrazná vrstva ich historickej patiny.

Slovenská spoločnosť – vďaka predtým nikdy nepoznanej hromadnej vnútornej a zahraničnej migrácii, vďaka svojmu osobitému a významnému miestu v etnosociálnej štruktúre Uhorska a zásluhou urbanizačných a industrializačných procesov v slovenskom národnostnom regióne – nebola v období dualizmu iba a ani nie v prvom rade poškodenou spoločnosťou, skôr mala z modernizačných procesov na prelome storočí skromný prospech. Vnútorná migrácia pracovných síl, ktorá dosiahla až miliónové rozmery a zasiahla prakticky celú slovenskú spoločnosť, respektíve jej nevyhnutný sprievodný jav – americká emigrácia – a takmer polmiliónová asimilačná strata v slovenskej historiografii často indukovali jednoznačne negatívny obraz o celom období. A to aj napriek tomu, že v období „stupňujúceho sa národného útlaku", ako sa táto perióda označuje, sa slovenská národná spoločnosť prepracovala od počiatočnej fázy tvorby národného programu cez fázu masového hnutia až po etapu národno-emancipačného zápasu. Zmeny po prvej svetovej vojne a založenie československého štátu umožnili dvom miliónom uhorských Slovákov, aby si ako štátotvorné národné spoločenstvo vybojovali právny status, ktorý bol rovnocenný so statusom ostatných národov v tomto geografickom priestore.

Počiatky tohto národnoštátneho prerodu, ktorý úzko súvisí s vývojom v období dualizmu, sme zhrnuli v záverečnej kapitole knihy. Slovenská otázka sa ohlasovala jednak na parížskej mierovej konferencii pri realizácii územných požiadaviek ústrednými mocnosťami už dávnejšie uznaného československého štátu, jednak v negatívnej forme, keď sa obišli silnejúce slovenské autonomistické požiadavky, pričom v tomto smere sa slovenská otázka na medzinárodnom poli právne nevyriešila. Maďarsko síce prijalo v čase zasadania mierovej konferencie až dva zákony o slovenskej autonómii, no po nezadržateľnom rozpade Uhorska nemohli mať ani tieto, ani ďalšie podania maďarskej mierovej delegácie týkajúce sa Slovenska nijaký relevantný vplyv na ďalší vývoj slovenskej národnej spoločnosti v 20. storočí.

V súčasnosti sa opäť veľa diskutuje o význame písaného slova, kníh, o ich úlohe a osohu. Dvojjazyčné knihy už staročia slúžia predovšetkým na štúdium jazykov, prehlbovanie dvojjazyčnosti. Z viacerých dôvodov som veľmi vďačný iniciátorom tohto dvojjazyčného vydania – riaditeľom Gertrúd Kelemen a László Szigetimu –, ich sponzorom, prekladateľke Galine Sándorovej a Milanovi Podrimavskému, ktorý preklad zrevidoval po odbornej stránke. Historik, ktorý sa venuje vzťahom medzi dvoma národmi, má iba zriedkavo príležitosť na to, aby jednou knihou oslovil čitateľov oboch spoločenstiev. Čitateľa svojej štúdie, ktorá vychádza v spoločnej Edícii Dialóg Kultúrneho inštitútu Maďarskej republiky v Bratislave a Vydavateľstva Kalligram, by som chcel požiadať, najmä toho, čo horšie–lepšie ovláda aj druhý jazyk, aby obidve jazykové mutácie textu používal nezávisle od svojej materinskej reči.

Čítajúc text slovenského prekladu som si totiž aj sám uvedomil, že je nesmierne ťažké spracovať udalosti, javy a politické dôsledky – z maďarsko-slovenského hľadiska

v mnohých ohľadoch kritického obdobia – rokov 1867–1918 sine ira et studio iba v jednom jazyku. Uhorská národnostná politika v období dualizmu má v maďarskej a slovenskej historiografii iný kontext a význam. Aby sme dokázali, oslobodiac sa od zjednodušených a predpojatých schém myslenia, premyslieť príčiny a dôsledky rozpadu našej spoločnej vlasti – Uhorska, zdá sa, že je nevyhnutne potrebné jasne vidieť fakty a javy skúmaného obdobia.

Konštatovanie, že historický vývin v 20. storočí neprospel vzájomnému poznaniu, zbližovaniu malých stredoeurópskych národov, môže pôsobiť aj ako fráza. Čo sa týka vzájomného poznania a úcty k našim jazykom, kultúram, spôsobu zmýšľania, je dnes situácia možno horšia než pred sto rokmi. Vo veľkej miere je to zapríčinené aj tým, že sa nevenovala patričná pozornosť spracovaniu spoločných dejín a historických konfliktov. Táto nedbalosť, pravda, mala opäť viacero dôvodov: v bádaní, popularizácii a výučbe histórie kalili jasný pohľad raz ideologické, inokedy zasa národné schémy a dogmy. Dlhé desaťročia sa patrilo písať nanajvýš o tom, čo nás v minulosti spájalo. Historik si, pravda, vždy bol vedomý toho, že nespracované historické konflikty, prežívajúce bludy a predsudky svojím spôsobom viažu k sebe partnerov diskusií – ktorí často o sebe nechcú ani počuť – tesnejšie, než zriedkavé prejavy solidarity medzi národmi. Dlho neexistovali a odkedy sú, nie sú skutočne účinné, inštitúcie odborných kontaktov, spolupráce. Aj to hatí spoločnú interpretáciu spoločnej minulosti.

Nech teda čitateľ prijme toto malé dielko ako skromnú kompenzáciu nedostatku, ako príspevok a podnet pre spoločné premýšľanie–uvažovanie, ktoré je jediným účelným prostriedkom vedúcim k spracovaniu spoločnej histórie.